

**Dąbrowski, Paweł / Szczurowski,
Jacek**

**Sprawozdanie z analizy
antropologicznej szczątków kostnych ze
stanowiska Masłomęcz 15 z badań w
latach 1994 i 1995**

Archeologia Polski Środkowowschodniej 1, 91-93

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PAWEŁ DĄBROWSKI, JACEK SZCZUROWSKI

SPRAWOZDANIE Z ANALIZY ANTROPOLOGICZNEJ SZCZĄTKÓW KOSTNYCH
ZE STANOWISKA MASŁOMĘCZ 15 Z BADAŃ W LATACH 1994 I 1995

W pracach wykopaliskowych, pod kierownictwem dra A. Kokowskiego z Katedry Archeologii UMCS w Lublinie, podobnie jak w latach ubiegłych, udział wzięli studenci archeologii UMCS w Lublinie oraz pracownicy naukowcy i studenci Zakładu Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Badaniom poddano szczątki kostne z 16 grobów szkieletowych. Po inwentaryzacji szczątków kostnych, określiliśmy stan zachowania oraz płeć i wiek szkieletów a następnie dokonaliśmy pomiarów kości długich, co umożliwiło określenie przyżyciowej wysokości ciała 2 osobników. Ponadto oceniliśmy zmiany chorobowe i urazy występujące w badanym materiale kostnym. Określiliśmy również występowanie 32 cech niemetrycznych w 15 czaszkach. Oceny wieku i płci dokonaliśmy na podstawie cech czaszki i szkieletu postkranialnego (J. Piontek 1985). Podczas rekonstrukcji przyżyciowej wysokości ciała skorzystaliśmy z metody Manouvriera (za R. Martin, K. Saller 1957).

Stan zachowania kości nie jest dobry, co być może, wiąże się ze specyficznymi warunkami glebowymi panującymi na terenie cmentarzyska i stanowi poważne utrudnienie w analizie szczątków kostnych z Masłomęcza. Tylko 5 pochówków zawierało dobrze zachowane szkielety osobników dorosłych, pozostałe szczątki były źle zachowane. W 11 grobach czaszki były w różnym stopniu zachowania: 2 jako *calvarium* (CV); 8 jako ułamki kości i w jednym zachowała się wyłącznie żuchwa.

Liczebność szkieletów żeńskich jest 6-krotnie większa od męskich. Podobnie jak w materiale z 1993 roku (P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1994) stwierdziliśmy dużą liczbę szczątków dziecięcych (*Infans I*), co zdaje się potwierdzać hipotezę znacznej śmiertelności okołoporodowej (tab. 1).

Stan zachowania materiału pozwolił na zmierzenie 3 kości długich tylko dwóch osobników: mężczyzny w wieku *Maturus* z grobu 403 oraz kobiety o nieokreślonym wieku z grobu 421 (tab. 2). Okazało się, że mężczyzna miał ok. 175 cm wzrostu, kobieta ok. 145 cm.

Zmiany paleopatologiczne zaobserwowaliśmy na szczątkach z grobu 422, polegały one na zmniejszeniu wysokości trzonów kręgów lędźwiowych a także na zmianie typu artroz na trzonach kręgów piersiowych i lędźwiowych. Zwyródnienia takie powstają w wyniku długotrwałych przeciążeń kręgosłupa i nakładających się na siebie mikrourazów. Są to również jedne z najczęstszych objawów paleopatologii występujących na

historycznych materiałach kostnych (M. Ćwirko-Godycki, I. Swedborg 1978; T. Dzierzykraj-Rogalski 1978, J. Gładkowska-Rzeczycka 1978; 1989).

Na górnej ścianie czaszki (łusce prawej kości ciemieniowej) mężczyzny z grobu 403 stwierdziliśmy ślad po uderzeniu wąskim narzędziem ostrokrawędziowym (grot, sztylet, nóż?). Brak zaokrągleń i zgrubień obrzeża, ślady rdzy na brzegach dowodzą, że rana nie była zagojona, a może nawet doszło do złamania końca ostrza, który pozostał w ranie. Ten uraz prawdopodobnie był bezpośrednią przyczyną zgonu osobnika.

W uzupełnieniu analizy antropologicznej z sezonów 1993-1995, korzystając z atlasu Bergmana (1988), przeprowadziliśmy badanie występowania cech niemetrycznych na 15 czaszkach, wśród których przeważała płeć żeńska i wiek *Adultus* (tab. 3). Określiliśmy 32 cechy: *ossiculum fonticuli posterioris* (cecha 2), *ossiculae suturae lambdoideae* (cecha 3), *foramen parietale* (cecha 4), *ossiculum fonticuli anterioris* (cecha 5), *sutura frontalis* (cecha 6), *ossiculae suturae coronalis* (cecha 7), *ossiculum fonticuli anterolateralis* (cecha 8), *sutura frontotemporalis* (cecha 9), *ossiculum incisurae parietalis* (cecha 10), *ossiculum fonticuli posterolateralis* (cecha 11), *torus acusticus* (cecha 12), *foramen mastoideum extrasuturale* (cecha 14), *canalis condylaris patens* (cecha 16), *facies condylaris bipartita* (cecha 17), *tuberculum praecondylare* (cecha 18), *canalis hypoglossi bipartitus* (cecha 19), *foramen ovale in spinosum confluens* (cecha 20), *incisura spinosa* (cecha 21), *torus palatinus* (cecha 23), *torus maxillaris* (cecha 24), *foramen zygomaticofaciale absens* (cecha 25), *foramen supraorbitale* (cecha 26), *incisura frontalis accessorium aut foramen frontale accessorium* (cecha 27), *foramen infraorbitale accessorium* (cecha 30), *ossiculae suturae sagittalis* (cecha 31), *cribra orbitalia* (cecha 35), *spina trochlearis* (cecha 36), *os Incae* (cecha 44), *foramen mentale accessorium* (cecha 50), *torus mandibularis* (cecha 51), obecność M_3 w szczęce (cecha 55), obecność M_3 w żuchwie (cecha 56).

Notowaliśmy jedynie wystąpienie danej cechy bez zwracania uwagi, w przypadku cech bilateralnych, na której stronie czaszki cecha wystąpiła.

Spośród zbadanych przez nas czaszek, 4 zachowały się jako *cranium* (CR), 2 jako *calvarium* (CV), 2 jako *calvaria* (Cl), 4 jako *calvaria* z żuchwą (Clm) i 3 jako ułamki.

Na 7 czaszkach występowała cecha 3 - *ossiculae suturae lambdoideae*. Cechy 4 - *foramen parietale*, 56 - obecność M_3 w zuchwie oraz 25 - *foramen zygomaticofaciale absens* wystąpiły 6-krotnie; cechy 16 - *canalis condylaris patens* i 35 - *cribra orbitalia* wystąpiły na 5 czaszkach; cecha 26 - *foramen supraorbitale* na 4 czaszkach; cechy 2 - *ossiculum fonticuli posterioris*, 14 - *foramen mastoideum extrasuturale* i 55 - obecność M_3 w szczęce - na 3 czaszkach; cechy 6 - *sutura frontalis*, 10 - *ossiculum incisurae parietalis* oraz 19 - *canalis hypoglossi bipartitus* na 2 czaszkach; cechy 11 - *ossiculum fonticuli posterolateralis*, 21 - *incisura spinosa* oraz 27 - *incisura frontalis accessorium aut foramen frontale accessorium* wystąpiły na 1 czaszce. 16 cech (cechy 5, 7, 8, 9, 12, 17, 18, 20, 23, 24, 30, 31, 36, 44, 50, 51) nie wystąpiło na żadnej czaszce.

Podobnie jak w materiale z sezonów 1993 i 1994 (P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1994) stwierdziliśmy, że niektóre szczątki kostne pochodzą z pochówków cząstkowych. Fakt ten jest kolejnym potwierdzeniem doniesień o występowaniu wśród ludności grupy masłomęckiej praktyk rozkawałkowania zwłok, oraz umieszczania w obrębie jednego grobu większej liczby

osobników (T. Malinowski 1989, B. Rutkowska 1989, A. Kokowski 1993).

Grób 414 zawierał kości podudzia i stóp kobiety w wieku *Adultus* oraz fragmenty trzonów kości kończyn dziecka w wieku *Infans I*.

W dwóch grobach stwierdziliśmy pochówki cząstkowe pojedynczych osobników: grób 415 zawierał wyłącznie 3 kręgi szyjne i fragmenty żeber dziecka ocenianego na wiek *Infans II*; grób 417 zawierał kości kończyn dolnych oraz lewą kość promieniową kobiety w wieku *Adultus*.

Ponadto w grobie 422 zawierającym kompletny szkielet kobiety w wieku *Maturus* znaleźliśmy pojedyncze kręgi młodego zwierzęcia (koza, owca?). Tego typu pochówki również były już rejestrowane w Masłomęczu i mają one najprawdopodobniej charakter ofiarny (A. Nadachowski, M. Wolsan 1989; Z. Szyndler 1989).

Z uwagi na niewielką liczbę szczątków kostnych nie staraliśmy się wyciągać wniosków dotyczących całej populacji masłomęckiej. Opracowanie to traktujemy wyłącznie jako wstęp do pełnej i szczegółowej analizy antropologicznej materiałów z Masłomęcza, która możliwa będzie dopiero po zakończeniu prac wykopaliskowych.

Tab. 1. Płeć i wiek szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz, 15 (sezony 1994-1995)

Płeć	Wiek					Łącznie
	<i>Infans I</i>	<i>Infans II</i>	<i>Adultus</i>	<i>Maturus</i>	<i>Nieokreślony</i>	
męska	-	-	-	1	-	1
żeńską	-	-	2	3	1	6
nieokreślona	7	2	-	-	-	9
Łącznie	7	2	2	4	1	16

Tab. 2. Wartości pomiarów kości długich szkieletów z Masłomęcza, 15

Nr grobu	<i>Humerus</i> [mm]	<i>Ulna</i> [mm]	<i>Femur</i> [mm] (dł. fizjolog.)
403	346 (P) 343 (L)	295 (P)	489 (L)
421	-	-	382 (L)

Legenda: (P) - kość prawa, (L) - kość lewa

Tab. 3. Płeć i wiek czaszek ze stanowiska Masłomęcz, 15 (sezony 1993, 1994, 1995)

Płeć	Wiek					Łącznie
	<i>Juvenis</i>	<i>Adultus</i>	<i>Adultus-Maturus</i>	<i>Maturus</i>	<i>Senilis</i>	
męska	-	1	-	2	-	3
żeńską	-	7	1	1	1	10
nieokreślona	2	-	-	-	-	2
Łącznie	2	8	1	3	1	15

Literatura

- Bergman P.
1988 *Cechy niemetryczne czaszki ludzkiej (atlas i klucz do oznaczania cech)*, mps - Zakład Antropologii PAN, Wrocław.
- Ćwirko-Godycki M., Swedborg I.
1978 Ludność pochowana na cmentarzysku Ostrowa Lednickiego pod względem metrycznym z uwzględnieniem zmienności oraz objawów patologii na kościach. Część III, PANtr., t. 44, s. 221-240.
- Dąbrowski P., Szczurowski J.
1994 Wstępne informacje o szczątkach kostnych z cmentarzysk grupy masłomęckiej (okres rzymski) wyeksplorowanych w sezonach 1993 i 1994. Spr. UMCS, s. 19-22.
- Dzierżykraj-Rogalski T.
1978 Znaczenie badań paleopatologicznych dla antropologii, PANtr., t. 44, s. 389-392.
- Gładkowska-Rzeczycka J.
1978 Częstość występowania niektórych zmian chorobowych widocznych w obrębie układu kostnego na przestrzeni tysiącleci, PANtr., t. 44, s. 409-415.
1989 *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*. Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Gdańsk.
- Kokowski A.
1993 Czternasty sezon badań cmentarzyska w Masłomęczu, stanowisko 15 w województwie zamojskim. Spr. UMCS, s. 30-36.
- Malinowski T.
1989 Uwagi o obrządku pogrzebowym na cmentarzysku w Masłomęczu, Kul. wiel., t. 2, s. 5-10.
- Martin R., Saller K.
1957 *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart.
- Nadachowski A., Wolsan M.
1989 Ocena archeozoologiczna szczątków zwierzęcych ze stanowisk grupy masłomęckiej (młodszy okres wpływów rzymskich, południowo-wschodnia Polska). Kul. wiel., t. 2, s. 63-73.
- Piontek J.
1985 *Biologia populacji pradziejowych*. Poznań.
- Rutkowska B.
1989 Grupa masłomęcka w świetle badań archeologiczno-antropologicznych (Masłomęcz, stanowisko 15), Kul. wiel., t. 2, s. 17-46.
- Szyndlar Z.
1989 Szczątki żółwi błotnych *Emys orbicularis* (L. 1758) ze stanowiska grupy masłomęckiej. Kul. wiel., t. 2, s. 73-75.

PAWEŁ DĄBROWSKI, JACEK SZCZUROWSKI

REPORT ON ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BONE REMAINS FROM SITE 15 IN MASŁOMĘCZ
(THE PERIOD OF ROMAN INFLUENCES) FROM THE 1994 AND 1995 EXPLORATIONS

The analysis concerned bone materials from 15 rather poorly preserved burials. The number of female skeletons is six times higher than male skeletons. A large number of children skeletons, at the age of *Infans I* was stated. In the case of the burial in grave No. 403, it was a man of the *Maturus* age, whose height was established as 175 cm, while that of a woman from grave No. 421 — as 145 cm. The bone remnants

from grave No. 422 there occurred degenerations resulting from the chronic overstress of the spine and superimposed micro-traumas. The skull of a man from grave No. 403 had traces of a blow with a narrow implement with a sharp edge (a point, dagger, knife?). Anthropological examinations confirmed the occurrence of partial burials as well as the presence of animals bones in some cases.

Zakład Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu